

SAŠA BABIČ: *Beseda ni konj*: Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev.

Založba ZRC, ZRC SAZU (Ethnologica – Dissertationes 6), Ljubljana 2015, 155 str.

V knjigi Saše Babič *Beseda ni konj*: *Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev* so v središču pozornosti folklorna besedila, ki so bila doslej deležna manj raziskav ali so bila celo prezrta. Zato je delo, v katerem so razgrnjeni žanrska klasifikacija, opredelitev funkcij, vpogled v notranjo in zunanjo zgradbo ter estetiko folklornih besedil, kot so delovni vzkliki, pozdravi, kletvice, pregovori, uganke, zagovori in molitve, pomemben doprinos k slovenski slovstveni folkloristiki.

Avtorica v uvodnem poglavju predstavi folklorne obrazce kot eno od treh glavnih skupin slovstvene folklorne (poleg folklorne proze in pesmi), za katere je značilno, da se uresničijo v govornem, komunikacijskem procesu (načeloma v živo) in jih zaradi estetskih prvin lahko razumemo kot del umetnostne zvrsti govorjenega jezika (v celi knjigi posebno pozornost namenja prav estetskemu vidiku folklornih obrazcev). Nato se posveti njihovim oblikam in lastnostim ter dopolni strokovno terminologijo v zvezi s folklornimi obrazci, pri čemer se opira predvsem na predhodno delo Marije Stanonik. Nato folklorne obrazce postavi še

v okvir Dundesove teorije o folklornem dogodku, in sicer jih umesti v vse tri prepletajoče se in medsebojno povezane ravni: tekst (besedno izražanje), teksturo (način izvedbe, interpretacije) in kontekst (seštevek vseh okoliščin izvedbe). Za kratke folklorne obrazce, kot so pozdrav, kletvica, pregovor in deloma tudi uganke, ki za izreko potrebujejo le kratek časovni interval bodisi med folklornim dogodkom (pripovedovanje) bodisi med vsakdanjim govornim diskurzom (pogovor), shemo o folklornem dogodku razširi z opredelitvijo »folklornega trenutka«, medtem ko daljše folklorne obrazce (molitve, zagovori), v nekaterih primerih tudi uganke, obravnava kot samostojen folklorni dogodek. Obredni folklorni obrazci se razlikujejo od drugih, saj imajo poudarjeno magično, pragmatično funkcijo, njihova izvedba (tekstura) in nekateri deli konteksta (kot so kraj, čas, vzrok izvedbe, obnašanje udeležencev ipd.) pa so relativno ustaljeni.

V naslednjem poglavju avtorica na kratko preleti metode zbiranja in preučevanja folklornih obrazcev v različnih strokah – poleg folkloristike se z njimi ukvarjajo paremiologija, etnolingvistika in lingvistična antropologija – ter izpostavi različne poglede teh strok na obravnavano tematiko. Nato povzame načine (sistematičnega) zbiranja folklornega gradiva v zgodovini, pri čemer ugotavlja, da so bili največ pozornosti deležni pregovori, medtem ko so bili na primer delovni vzkliki povsem prezrti. Kletvice so v preteklosti (in tudi danes) veljale za nedostojne, zaradi tabuiziranosti jih je v pisnih dokumentih le malo. Na Slovenskem so zanimanje raziskovalcev zbudile šele v zadnjih desetletjih (Nežmah). Zapisom (tako v arhivih kot v objavah) vseh žanrov folklornih obrazcev pa je skupno, da iz njih težko rekonstruiramo teksturo, še težje pa kontekst, saj so besedila posameznega folklornega obrazca iztrgana iz širšega sobesedila, v katerem je bil posamezni folklorni

obrazec uporabljen/izrečen. Pomembnost konteksta ponazori s primeri istega folklornega obrazca (besedila) v različnih situacijah, pri čemer se lahko (celo popolnoma) spremeni pomen. Novejše metode zbiranja folklornih obrazcev torej zahtevajo vključevanje konteksta in teksture. Dve od njih avtorica nekoliko boljše predstavi. Prvo sta razvijala Alan Dundes in Ojo Arewa, v kateri izpostavljata pomen konkretne funkcije, ki jo ima v danem diskurzu posamezni folklorni obrazec. Za drugo metodo, ki predlaga zbiranje folklornih obrazcev prek prostih asociacij na določene ključne besede, pa se je zavzemal Richard Bauman. Obe metodi se v osnovi nanašata na zbiranje pregovorov, a ju lahko uporabimo za vse druge žanre folklornih obrazcev. Avtorica pretrese prednosti in pomanjkljivosti obeh metod ter njuno uporabnost za različne raziskave.

V naslednjem poglavju avtorica na kratko predstavi nekaj splošnih pojmov in pogledov na estetiko v zgodovini ter primerja stališča nekaterih najpomembnejših avtorjev, ki so se z njo ukvarjali v slovstveni folklori: Viktor E. Gusev, Jan Mukařovský, Jurij Lotman in Ivan Grafenauer. Nato avtorica kot estetsko strukturo z izhodiščem v literarni teoriji in poetiki opredeli stilno oblikovanost v notranji in zunanji strukturi na ravnini teksta, nato pa še na ravnini teksture (ekspresivnost izvedbe) in konteksta (raba v specifičnih situacijah).

Sledi predstavitev posameznih folklornih obrazcev. Avtorica na kratko opiše izvor vsakega žanra, ga notranje razvrsti po funkciji in/ali po naslovniku, razdeli žanrsko tipologijo, značilnosti, posebnosti in razlike med posameznimi tipi v notranji diferenciaciji ter opredeli njihovo estetsko funkcijo glede na tekst, teksturo in kontekst. Ugotovitve ponazori s posameznimi primeri. Pri vsakem tipu folklornih obrazcev pojasni zbiranje in obravnavo obrazca na Slovenskem v različnih časovnih obdobjih.

* Barbara Ivančič Kutin, dr. lit. ved, zn. sod., ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; B.Ivancic@zrc-sazu.si.

Folklorni obrazci so razvrščeni od besedilno najkrajših do besedilno najdaljših (obrednih folklornih obrazcev).

1. Delovni vzkliki: za živali (vprežne, čredne, jate) / za ljudi.
2. Pozdravi: formalni / neformalni.
3. Kletvice: kletvice / žaljivke in zmerljivke / evfemizmi.
4. Pregovori: pravi pregovori / maksime / napotila (zdravstvena in kmetijska, ki so razdeljena še na vremenska predvidevanja in kmetijska predvidevanja).
5. Uganke: prave uganke / šaljiva vprašanja / modra vprašanja / seksualne uganke.

6. Zagovori: proti boleznim in urokom človeka / proti boleznim in urokom živine.
7. Folklorne molitve: jutranje / večerne / priložnostne.

Razprava se naslanja na arhiv gradiva v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, v katerem je shranjena Štrekljeva zbirka folklornih obrazcev (okrog 1.500 enot) in t. i. samostojna zbirka folklornih obrazcev (okrog 60.000 enot); avtorica je z intervjuji, z zapisovanjem vsakdanje komunikacije ter izpisovanjem iz tiskanih in drugih medijev zbrala tudi sodobno gradivo, na podlagi katerega je lahko opa-

zovala spreminjanje folklornih obrazcev, kot je nakazano v sklepu razprave. Delo je opremljeno s povzetkom v angleščini in seznamom literature, ki vsebuje več kot 150 bibliografskih enot. Knjiga *Beseda ni konj* je pregledna in uporabna, prav bo prišla raziskovalcem, ki se ukvarjajo s katero koli vrsto folklornih obrazcev ali govorjenim jezikom in njegovo estetiko, pa tudi učiteljem na različnih stopnjah, študentom in vsakomur, ki ga ta tema zanima. V morebitnem ponatisu bi bil glede na obsežnost arhivskega gradiva dobrodošel še dodatek z več primeri za vsak posamezni žanr folklornih obrazcev.

TATJANA DOLŽAN ERŽEN (ur.): Obleka, ki je naredila človeka: Katalog sto in več let starih oblačil iz etnološke zbirke Gorenjskega muzeja.

Gorenjski muzej, Kranj 2015, 148 str.

OBLEKA, KI JE NAREDILA ČLOVEKA

KATALOG STO IN VEČ LET STARIH OBLAČIL
IZ ETNOLOŠKE ZBIRKE GORENJSKEGA MUZEJA

Ljubiteljski poustvarjalci preteklih načinov oblačenja so težko pričakovali knjigo o oblačilih, ki jih v svoji etnološki zbirki hrani Gorenjski muzej v Kranju. Knjigo je uredila in večji del besedila

napisala etnologinja in kustosinja Gorenjskega muzeja Tatjana Dolžan Eržen, uvodno besedo je prispevala direktorica muzeja Marjana Žibert, poglavje o konserviranju in restavriranju pa tamkajšnja konservatorica Marjanca Jeglič.

Knjigo odlikuje strnjeno besedilo v treh delih. V prvem so prek plakatov, ki so spremljali istoimensko občasno razstavo Gorenjskega muzeja, izpostavljene posebnosti in splošnosti preteklega oblačenja Gorenjcev, v drugem delu so predstavljena izbrana oblačila, ki so se ohranila v etnološki zbirki Gorenjskega muzeja, v tretjem delu pa je razložen način konserviranja in restavriranja oblačil. Besedilo bogatijo številne fotografije posameznih oblačil; predstavljena so cela oblačila in njihove podrobnosti, ki pričajo predvsem o posebnostih okraševanja. Fotografije je prispevalo več avtorjev (Helena Rant, Studio SonataPHOTOGRAPHICA, Milan Kambrič, Marjanca Jeglič, Irena Gortan Armanini, Iva Legat in Maja Zorec). Dodane so slikovne priloge iz zbirk Gorenjskega

muzeja, Grafičnega kabineta Narodnega muzeja Slovenije in Slovenskega etnografskega muzeja, ob tem pa tudi risbe krojev oblačil, ki sta jih narisala Andreja Stržinar in Brane Demec.

Gorenjski muzej v etnološki zbirki hrani okrog 250 kosov oblačil, ki izvirajo iz 19. in z začetka 20. stoletja. Ohranila so se predvsem ženska praznična oblačila, največkrat zato, ker so jih ljudje pozneje uporabljali za pripadnostno kostumiranje. V knjigi so predstavljena predvsem ženska oblačila, manj je moških in še manj otroških, za kar je več razlogov; dodanih je nekaj obuval. Največ oblačil, ki so predstavljena v katalogu, je bilo zbranih v Bohinju, veliko pa tudi v Kranju in okoliških vaseh – Preddvoru, Šenčurju, na Lužah; posamezni predmeti prihajajo od drugod.

Podrobnejše spoznavanje zbirke oblačil Gorenjskega muzeja se je začelo leta 2008 na seminarju, ki jih pripravlja Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Ta je takrat v Kranju pripravil prvo iz serije vsakoletnih izobraževanj

* Bojan Knific, dr. etn., viš. kust., Tržiški muzej, Muzejska 11, 4290 Tržič; bojan.knific@guest.arnes.si.